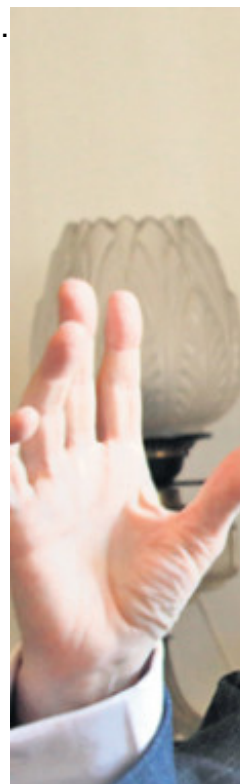

За писање „Дневника” Милован Ћилас Ћидо је користио свеске и, углавном, наливперо и плаво мастило. Живо и занимљиво писана хронологија распада Југославије, са елементима личне исповести човека с великим животним и политичким искуством, овај рукопис у осам свезака чамио је у стану Милована Ћиласа на полици 30 година.

Његов син, др Алекса Ћилас, социолог и публициста који је докторирао у Лондону на националном питању Југославије, одлучио је да га приреди и објави, под насловом „Милован Ћилас – распад и рат – дневник, 1989–1995” (издавач „Вукотић медиа”).

Милован Ћилас је био револуционар, ратни командант партизанског покрета, државник и дипломата, идеолог, приповедач, романијер и преводилац.

Провео је девет година у затвору као један од најзначајнијих источноевропских дисидената и критичара комунистичког система. Био је онај који га је предводио и онај кога се одрекао.

Ђидова студија „Нова класа”, у којој анализира комунистички поредак и идеологију, објављена први пут у Америци 1957. године, од овлашћеног Оксфордског форума проглашена је 1995. године једном од 100 књига које су највише утицале на културу Запада друге половине 20. века.

Књига Милована Ђиласа о распаду Југославије изазива велико интересовање јавности јер рукопис три деценије није читан ни објављиван. Свако од читалаца у њему ће пронаћи понешто за себе: врхунску литературу, историјску грађу, политички трилер, игре великих сила, Ђидову љубав према супрузи Штефици, Алексиној мајци.

Тај 15. јун 1991. године ми је прилично занимљив и као да у њему може да се сажме наша прошлост, садашњост и будућност. Почнимо од сусрета □ вашег оца и Радета Шербеџије, на крају тог дана. Причајући о Загребу и дискриминацији према њему, славни глумац каже: „Не смета им толико што сам Србин, него што сам Југословен – то је за њих најотровније и најомраженије.”

Ја сам се увек изјашњавао као Југословен и то је за мене било само природни продужетак тога што сам Србин и Црногорац. Бити Југословен је за мене нешто најлековитије и најмилије. Радикално одбацујући југословенство и поричући сродности и блискости између Јужних Словена, хрватски националисти су стварали вештачке границе између народа. Није то водило ка мирољубивој политици. Такође, било је супротно идејама сарадње и заједништва на којима је заснована Европска унија којој је Хрватска тежила – тежила иначе с пуним правом, да додам.

После подне, истога дана, Ђидо са Добрицом Ћосићем анализира нацрт договора Изетбеговић–Глигоров, □ који је смишљен у Немачкој. Донео га је бивши немачки амбасадор. Хрвати и Словенци нису очекивали да ће Милошевић прихватити тај нацрт. Зашто? Колико је, по □ вашем мишљењу, пропуштено прилика за мир и ко су кривци што до мира није дошло?

По свој прилици, Милошевић је знао да су Хрвати и Словенци сасвим против тог нацрта, те да ће га одбити. Доиста су то индиректно и учинили, а Милошевић је за себе забележио поен. Један од многих. Но, таквим малим победама неће успети да избегне велики пораз који се већ тада појавио на хоризонту.

Пропуштане су прилике за мир из много разлога. Често наша политичка и културна елита није имала храбрости да каже јасно и гласно да се ствари не развијају повољно по нас. У ствари, врло брзо смо почели да губимо рат – чак и док смо побеђивали на бојном пољу. Санкције су наносиле велику штету српској привреди, Хрвати, Муслимани и Албанци су се наоружавали, Запад им давао помоћ и подршку, у свету смо губили пропагандну битку... Уз то су им западне обавештајне службе давале првокласне информације. (Наравно, то је било тајно, али је српска страна могла да претпостави да се дешава.) Дакле, требало је што пре да попуштамо, да склапамо мир док смо још били јаки.

Но, и Запад је велики кривац. Ђидо примећује у „Дневнику” да је великим силама мило да ми што више искрваримо. Јер онда је лакше владати. Зато су, док су се јавно залагали за мир, за преговоре и компромисна решења, истовремено и Хрватима и Муслиманима и Албанцима давали до знања, на разне начине, да ипак могу у потпуности да остваре своје циљеве ако не попуштају, ако наставе да се боре.

Ваш отац каже Добрици истог дана: „Требало би нешто подузети – не знам шта – да се ублаже односи са Америком, не у смислу да Србија обија прагове и буде послушник, али се ради о снази Америке и њеном утицају у Европи.” Верујем да би слично рекао и данас.

Ђидов предлог је у то време био и мудар и практичан. Неретко, ми смо чак изазивали Америку, непотребно пркосили, богме смо и вређали. Од тог времена ће се односи с Америком стално погоршавати, углавном због америчке политике. Бомбардовање 1999. је кулминација. Али ни после њега неће бити преокрета... Америка није са нама поновила оно што је после Другог светског рата учинила с Немачком, Италијом и Јапаном – да љуто непријатељство претвори у савезништво и великодушну привредну сарадњу.

Рекао бих да ми Америци нисмо потребни, а да сматра и да више нисмо опасни. Зато Америку не занима много шта имамо да кажемо.

Ђидо је увек стављао на прво место добре српске односе са суседним народима, посебно оним из Југославије. Њима смо и важни и потребни а и узимају нас озбиљно, чак и када кажу да то не чине. Ако се с њима споразумемо и сарађујемо, правимо договоре, једни другима гарантујемо безбедност, онда постајемо важан регионални фактор, а то и највећа светска сила мора да узме у обзир.

Даље, и у малој земљи могуће је борити се за велике циљеве. Дозволите ми да мало маштам. Зашто из Београда, и не мора од владе и државе, не би кренула иницијатива ка стварању балканског мировног покрета? За разоружање, против страних војних база, за контролу нуклеарног наоружања... Па такви покрети су некада били снажни и масовни свугде у Европи. Знатан део америчког јавног мњења им је био наклоњен. Верујем да би био и сада.

Ђидо 14. јуна 1989. године руча са америчким амбасадором Цимерманом и његовом супругом. Амбасадор је критичан према српској политици на Косову, а и иначе према Милошевићу. Ваш отац настоји да убеди Цимермана да је ситуација у Србији сложена и да није једнодимензионална, тј. ауторитарна.

У ствари, Ђидо је стално пред страним дипломатама, политичарима и новинарима бранио Србију и Србе. Истовремено, критиковао је Милошевића и наш политички живот у целини. Нема ту противречности. Странци хоће да претворе сложене сукобе у једноставну црно-белу шему која би оправдала њихову агресивну политику. Често нас баш и демонизују.

Милован Ђилас је страховао да ће Срби бити највећи губитници у распаду Југославије. Предвиђао је да ће Запад помоћи антисрпску коалицију, да ће се рат проширити на Босну и Херцеговину, да ће на Косову избити устанак. И да ће у будућности други одређивати судбину Јужних Словена да ће они бити немоћни. Ипак, све време уверава себе да ће се најгоре избећи. Дајте нам одговор који нас и данас све мучи: зашто су Американци и Запад изабрали Србе за противнике, а све остале на Балкану за савезнике?

Ђидо је веровао у оптимизам! А и сматрао је да му је дужност да буде оптимиста. За њега су у политици речи дела – оно што каже или напише имаће последице. Уосталом, као дисидент се борио речима – чиме би друго? – и често је побеђивао. У свим јавним наступима, и када је било најтеже, на крају је налазио разлоге за наду. Тако чини и у „Дневнику”.

Америчка спољна политика нема један извор, један план, једну логику. Она је збир разних чинилаца, чак збир збирова. Ту је стално спомињани војноиндустријски комплекс,

али и медији склони пропаганди, па етнички и верски лобији, глобалне идеолошке фантазије, геополитичке конструкције. И да не заборавим: невладине организације, па не баш невладине организације, на крају, владине-невладине организације. А онда се и универзитети и институти политички ангажују, често врло ратоборно.

Од краја хладног рата, америчка спољна политика је много еволуирала, рекао бих, углавном лоше, на штету света и на штету своју – од све већег прихватања силе као средства за решавање проблема, до све већег уверења да има право да се у све меша. Србија и Срби су се нашли у унакрсној ватри, на мети и либералних интервенциониста који нас сматрају за недемократе и шовинисте и тврдих реалиста који нас виде као геополитички проблем због веза с Русијом и Кином.

Много тога је чудно у тој Америци... Рецимо, ја сам уверен да у Америци данас не постоји човек који зна колико у свету има тачно америчких база и где се налазе, укључујем, наравно, и оне мале са станицама за снабдевање, радаре, посматрање, складишта. Не, не зна ни председник. Толико је у Америци различитих војних родова и јединица, обавештајних служби, приватних агенција повезаних са државом...

У 18 часова, 5. маја 1990. године, њ и њ ви сте присутни, док се Ћидо, Добрица Ћосић и Матија Бећковић коначно у нечему слажу: да је Милошевић у процепу и дилемама између разних струја. Ваш отац тврди – између национализма и комунизма. По Матији, између Југославије и српства. По Добрици, демократије и закашнавана са демократијом. Ви сте се слагали тада са оцем у погледу Милошевићевих дилема. А сада, после историјске дистанце?

Политички су посебно вредни ти Ћидови чести и веома озбиљни разговори са Добрицом и Матијом. У њима су садржана и три главна става према српском националном питању, према Југославији, грађанском рату, ратовима. Добрица тражи решења кроз продужетак социјалистичког поретка, доминацију партије, наравно, реформисане, дуго верује и у политику Слободана Милошевића. Матија је сав у националној традицији и све више везан за цркву и монархију. Ћидо је можда најмодернији, најсавременији, иде у корак, чак и испред либералне револуције која захвата Европу и свет. Сва тројица су и у праву и у криву, догађаји их изненаде, углавном непријатно. Историја је тада била у покрету, великом, реалност неухватљива...

Однос Милована Ћиласа и Матије Бећковића је, по мом суду, дубоко антисрпски.

Политички се готово ни у чему не слажу, а нераздвојни су пријатељи. Да ли је такав однос „фактор икс” који је одвајкада до данас недостајао нашем друштву да би оно било истински демократско?

Дубоко антисрпски, велите? Па, у праву сте, код нас се због политике лако покваре пријатељства. Зар треба сумњати да је то традиција с којом треба потпуно прекинути? У том смислу треба ову двојицу пријатеља, Матију и Ђида, прихватити као лучоноше, заточнике.

Ђидо воли да се дружи, да упознаје нове људе. Чак пише како посебно жали што је стар и болестан, па не може више и чешће да се сусреће. Воли и да пише о људима, да их описује?

Да, дружељубив је, радознао, лако се одушеви људима и догађајима, али и уметничким делима и природом. Најчешће лепо пише о људима, износи њихове врлине, али има и критике, чак и пецкања... У процени људи је мудар, али неретко и дечје наиван. У ствари, описујући друге, Ђидо је описао себе. Знате ону књигу Борислава Михајловића Михиза „Аутобиографија о другима”? Одлична књига, одличан наслов. Ђидов „Дневник” би могао да се назове „Аутопортрет кроз друге”.

„Дневник” даје и много портрета познатих и угледних Ђидових савременика – из политике, културе, његових ратних другова, али и странаца, новинара и дипломата.

Истичу се два портрета: Матије и супруге Штефице, моје мајке. Портрет Матије је у ствари портрет једног џиновског пријатељства, тако искреног и дубоког да не знам са чиме бих га упоредио. А Ђидова љубав према Штефици је очаравајућа, туговање због њене болести доиста тужно, лепо-тужно, па онда то његово упорно и смерно бележење из дана у дан свега у вези с њом... У ствари, то су врло романтична љубавна писма човека у деветој деценији живота упућена жени која је у осмој, и која се настављају и кад ње више нема.

За Добрицу каже да је најзначајнији Србин у другој половини 20. века, али да му се чини и да ће бити најтрагичнија личност те половине?

Да, и Ћидо сматра да је ово прво Добрица заслужио, поштено „зарадио” – пре свега, својим литерарним делима, али и тиме што је први од србијанских комуниста почео да говори о постојању српског питања у Југославији, да већ крајем шездесетих говори о оном што се дешава на Косову. Истовремено, Ћидо сматра да је Добричин концепт решења српског питања суштински погрешан, неостварив. Зато закључује, мада искрено воли и жали Добрицу, да је овај умногоме сам крив за своју тужну политичку судбину, дакле, да није само жртва околности, немилосрдног точка светске политике.

Александар Апостоловски

(Политика)